

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001-2008: Beklentiler, İstekler ve Korkular

Özgehan Şenyuva

Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Şenyuva, Özgehan, “Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001-2008: Beklentiler, İstekler ve Korkular”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 22 (Yaz 2009), s. 97-123.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001-2008: Beklentiler, İstekler ve Korkular

Özgehan ŞENYUVA*

ÖZET

Bu çalışma, 2001 ve 2008 yılları arasında yapılmış olan AvroBarometre çalışmalarından hareketle, Türk kamuoyunun Avrupa Birliği'ne genel bakışındaki temel eğilimleri incelemektedir. Ele alınan en önemli nokta, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğine bireyler tarafından verilen destekte zaman içerisinde belirli bir istikrar olup olmadığıdır. Buna paralel olarak, Avrupa Birliği ve Avrupa kimliğine Türk kamuoyunun bakışında yaşanan değişikliklerin ortaya çıkarılması ve genel eğilimlerin belirlenmesi hedeflenmektedir. 2001-2008 yılları arasında Türk kamuoyunun genel tutum ve eğilimlerine bakıldığında, Avrupa Birliği'nin ciddi anlamda bir güven ve destek kaybına uğradığı görülmektedir. AB üyeliğine verilen desteğin ise, zamanla düştüğü ve dönemsel dalgalanmalar geçirdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamuoyu, Avrupa Kimliği, Avrupa Şüphenciligi, Türkiye-AB ilişkileri.

Public Opinion of Turkey and European Union 2001-2008: Expectations, Requests, and Apprehensions

ABSTRACT

This study examines general trends of Turkish public opinion towards the European Union between 2001 and 2008. It uses the Euro Barometer data of the European Commission. The main research question focuses on overtime stability of the support for Turkey's membership to the EU. In parallel to the support for membership, the main contours of Turkish public perceptions towards EU and European identity are also examined. When the main attitudes towards the EU between 200 and 2008 are analyzed, it appears that the EU is significantly losing its credibility and support among Turkish citizens. The support for Turkish membership is also in decline and going through major fluctuations.

Keywords: Public Opinion, European Identity, Euroscepticism, Turkey-EU Membership.

* Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, IIBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara. E-posta: senyuva@metu.edu.tr.

Avrupa Bütünleşmesi ve Kamuoyu

Avrupa bütünleşmesi ilk anlarından itibaren siyasi, entelektüel ve iktisadi seçkinlerin temel rol oynadıkları ve liderlik ettikleri bir süreç olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda derinleşen Avrupa bütünleşmesinde bahsi geçen seçkinler önderliğinde ülkeler arası sınırları kaldıran Schengen Antlaşması ve ortak para birimi olan Avro'ya geçilmesi gibi önemli adımlar atılmış, 12 yeni üyenin katılması ile Avrupa Birliği (AB) üye sayısı 15'den 27'ye yükselmiştir. 2000'li yılların ortalarına kadar genel geçer görüş, kamuoyunun bu gelişmelere zamanla ısınacağı ve destek olacağı idi.

Ancak Avrupa Birliği için bir dönüm noktası olarak kabul edilen Avrupa Anayasası taslağına Avrupa kamuoyunun gösterdiği tepkiler ve Anayasa taslağının 2004 yılında önce Fransa'da sonra Hollanda'da düzenlenen referandumlarda reddedilmesi; seçkinlerin Avrupa projesinde artık tek yürütücü güç olmadığını ve kamuoyunun desteği ve rızası olmadan bütünleşmenin ilerlemesinin pek mümkün olmayacağını ortaya koymuş oldu. Reddedilen Avrupa Anayasası'nın yerine uzun müzakereler ve zorluklarla geliştirilen ve B planı olarak görülen Lizbon Antlaşması'nın İrlanda Cumhuriyeti'nde 2008'in Haziran ayında yapılan referandum sonucunda reddi ise kamuoyunun artık önemli bir güç olduğunun son ve kesin kanıtı oldu. Artık seçkinler kamuoyunun Avrupa sahnesinde başrol oynamakta olduğunu ve göz ardı edilemeyecek kadar güçlendiğini kabul etmek durumunda kalmışlardır.

Kamuoyunun güçlenmesi ve Avrupa bütünleşmesi konusunda etki sahibi olması, özellikle aday ülkelerde dikkatle incelenmesi gereken bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere üyelik sürecinde aday ülkeler iktisadi ve idari yapılarında ciddi değişiklikler ve reformlar yapmak durumunda kalmakta ve bu değişiklikler o ülke vatandaşlarının günlük yaşamlarına etki etmektedir. Bu durumda aday bir ülkenin kendi kamuoyunu ikna etmeden gerçekleştireceği reform ve değişikliklerin uygulama alanında ciddi zorluklarla karşılaşacağı öngörülebilir. Bu sebeple, Türk kamuoyunun AB hakkındaki genel görüşlerinin ve üyelik sürecine olan desteklerinin dikkatle incelenmesi ve sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Tarihsel olarak Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri ve üyelik süreci kamuoyundan nispeten bağımsız olarak diplomasi ve bürokrasi tarafından yürütülen ve halkın genel olarak kavrayamayacağı kadar detaylı ve karmaşık bir süreç olarak görülmüştür. Bu anlayışın en önemli göstergelerinden biri olarak Türkiye'de kamuoyu çalışmalarının ve veri toplanmasının eksikliği gösterilebilir.¹ Türkiye AB ilişkileri konusundaki

¹ Özgehan Şenyuva, "Turkish public opinion and European Union membership: The state of the art in public opinion studies in Turkey", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 11, No 1, Bahar 2006, s. 19-32.

literatür ise daha çok bu sürecin teknik, hukuki ve iktisadi boyutlarına odaklanmış, kamuoyundan ise sınırlı olarak ve ancak detaylarda bahsedilmiştir.²

Bu çalışmanın amacı bu eksikliğin giderilmesi konusunda son dönemde artan çalışmalara destek olmak ve Avrupa bütünleşmesine kamuoyu desteği konusunda bugüne kadar yapılmış temel çalışmalar ve kuramlar çerçevesinde Türk kamuoyunun genel tutumu hakkında bazı temel tespitler yapmak ve ilgili kişilere temel bir çerçeve sunmaktır.

Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği Üyeliğine Destek: 2001–2008

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci her ne kadar 1963'te başlamış ve o günden bugüne sürekli olarak gündemde kalmış olsa da, Avrupa ile ilgili olarak Türk kamuoyunun incelenmesi ve bu konuda veri toplanması nispeten ihmal edilmiş bir alan olmuştur. Bu alanda yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar ancak 2000'li yılların başından itibaren istikrarlı bir hal almış ve istatistikî açıdan çok önemli olan aynı soruların belirli zaman aralıkları ile sorulmasına gene bu dönemde başlamıştır. Daha önceki dönemlerde ise yapılan kamuoyu çalışmaları istikrarlı olamamış ve kısıtlı imkânlar dâhilinde az sayıda gerçekleşmiştir.³

Avrupa Komisyonu tarafından uzun yıllardır yapılmakta olan AvroBarometre çalışmasına Türkiye'nin de Aday Ülkeler AvroBarometre (*Candidate Countries EuroBarometer-CCEB*) bünyesinde 2001'den itibaren dâhil olması ile araştırmacılar için Türkiye kamuoyunu daha detaylı ve zaman dizisi gibi ileri tekniklerle inceleme fırsatı oluşmuştur.

Avrupa Birliği üyeliğine verilen destek, AvroBarometre'de düzenli olarak sorulan “üyelik iyi bir şey olur” verisi ile ölçülmektedir. Türk kamuoyunun Türkiye'nin AB'ye üyeliğine bakışını ve bunun zaman içinde değişimini inceleyecek olursak, 2001'den itibaren başlarda olumlu olan değerlendirmenin zaman içinde azalma eğilimine girdiği görülmektedir.

2001 yılında “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği iyi bir şey olur” diyenlerin oranı yüzde 59 ve “kötü bir şey olur” diyenlerin oranı yüzde 18 olmuştur. Bu noktadan itibaren 2004 yılına kadar üyeliği olumlu görenlerin oranı bir artış eğilimine girmiş ve “üyelik iyi bir şey olur” diyenlerin oranı 2004 ilkbaharında (EB 61) yüzde 71 ile tarihi bir noktaya ulaşmıştır. Bu yükseliş eğilimine paralel olarak “üyelik kötü bir şey olur” diyenler de giderek marjinalleşmiş ve 2001'de yüzde 18 olan oran, 2004 ilkbaharında yarı yarıya azalarak yüzde 9'a düşmüştür.

² Ali Çarkoğlu, “Who Wants Full Membership? Characteristics of Turkish Public Support for EU Membership”, Special Issue on Turkey and the European Union, *Turkish Studies*, Cilt 4, No.1, 2003, s. 171-194.

³ Şenyuva, *Turkish public opinion*.

Tablo 1. Avrupa Birliği Üyelğine Destek

Soru: Genel olarak düşündüğünüzde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği?

	İyi bir şey olur (Yüzde)	Kötü bir şey olur (Yüzde)	Ne iyi ne kötü bir şey olur (Yüzde)	Bilmiyor (Yüzde)
Sonbahar 2001 CCEB	59	18	14	9
Sonbahar 2002 CCEB	65	13	18	4
İlkbahar 2003 CCEB	67	11	14	8
Sonbahar 2003 CCEB	67	10	18	5
İlkbahar 2004 EB 61	71	9	13	7
Sonbahar 2004 EB 62	62	12	20	5
İlkbahar 2005 EB 63	59	20	17	3
Sonbahar 2005 EB 64	55	15	21	9
İlkbahar 2006 EB 65	44	25	23	8
Sonbahar 2006 EB 66	54	22	18	7
İlkbahar 2007 EB 67	52	22	17	9
Sonbahar 2007 EB 68	49	25	15	11
İlkbahar 2008 EB 69	49	21	17	13

Kaynak: Eurobarometer 69, Türkiye Ulusal Rapor, s. 23; Şenyuva, Public Support for European Integration.

Bu yükseliş eğilimi bahsi geçen dönemde AB üyeliğinin hükümetler tarafından gündemde tutulması, 2002 yılı yaz aylarında en kapsamlı reform paketlerinden birinin TBMM tarafından onaylanması ve 2002 yılı sonbaharında seçimleri kazanarak işbaşına gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) AB üyeliğini ön plana çıkarması sonucu oluşan bir dalganın etkisi ile açıklanabilir. Bu noktada iki önemli gelişmeye de dikkat edilmelidir.

Bunlardan birincisi, daha önce Refah Partisi'nin yoğun AB karşıtlığı sebebiyle konuya şüpheli yaklaşan toplumun belirli bir kesiminin AKP'nin Avrupa Birliği üyeliğine yoğunlaşması ve destek vermesi sonucu görüşlerinde yaşanan değişikliktir. Bu konuda yapılan çalışmalar da AKP seçmeninin zamanla AB karşıtlığından üyeliğe destek verir duruma geçtiğini göstermektedir.

İkinci gelişme ise AB ile ilişkilerde yaşanan olumlu hava ve Türkiye'nin bu olumlu hava sonucu 2005 sonbaharında müzakerelere başlamasıdır. Müzakerelerin başlama tarihinin belirlenmesi AB üyeliğine destek veren ancak bunun gerçekleşme ihtimalini düşük görenleri de etkilemiş ve sonuçta üyeliği iyi bir şey olarak değerlendirenlerin oranının artmasına yol açmıştır.

Tabii ki bu sayılan sebepler ilk görüşte yapılan tahmini yorumlardır. Bu konuda daha net bulgulara ancak bireysel düzeyde yapılacak detaylı istatistikî analizlerin sonuçları ile ulaşılabilir.

Avrupa Birliği üyeliğine bakış konusunda 2004 yılı ilkbaharı bir dönüm noktası olmuş ve bu tarihten itibaren üyeliğin iyi bir şey olacağını düşünenlerin oranı hızlı ve sabit bir şekilde düşmeye başlamıştır. Sadece bir yıl sonra, ilkbahar 2005'de (EB 63) 12 puanlık bir düşüş gözlemlenmiş ve "üyelik iyi bir şey olur" diyenlerin oranı yüzde 59'a gerilemiştir. "Üyelik kötü bir şey olur" diyenlerin oranı ise ilk defa yüzde 20 seviyesine ulaşmıştır. Bu olumsuz değerlendirme burada kalmamış ve üyeliğe destek verenlerin oranı zamanla yüzde 50'nin altına düşmüştür. Sonbahar 2007 (EB 68) ve ilkbahar 2008 (EB 69) çalışmalarında da yüzde 50 oranının altında kalmıştır (yüzde 49). Verilere genel olarak bakıldığında Türkiye kamuoyu ile Avrupa kamuoyu arasında temel bir fark ortaya çıkmaktadır. Avrupa kamuoyunda üyeliğe verilen destek azalırken "ne iyi ne kötü bir şey olur" diyenlerin oranı artmakta yani bireyler AB karşılığında çok tarafsızlığa geçmektedirler.⁴ Türkiye'de ise "ne iyi ne kötü bir şey olur" diyenlerin oranı nispeten sabit kalırken, "kötü bir şey olur" diyenlerin oranı sert yükselişler göstermektedir. Bu oran, 2004 yılı ilkbaharında yüzde 9 iken 2005 yılı ilkbaharında yüzde 20'ye fırlamıştır. Yine sonbahar 2005'de (EB 64) yüzde 15 olan olumsuz yaklaşım çok kısa bir sürede (ilkbahar 2006 EB 65) on puanlık bir artış ile yüzde 25'e çıkmıştır. Bu tarihten itibaren ise "üyelik kötü bir şey olur" diyenlerin oranı yüzde 20'nin üstünde sabitlenmiştir.

2001-2008 yılları arasında Türkiye'de AB üyeliğinin değerlendirmesinde yaşanan sert hareketler, Türkiye'de AB konusunda sabit ve objektif bir değerlendirme olmadığını ve kamuoyunun Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde yaşanan her türlü gelişmeye çok duyarlı olduğunu göstermektedir.

Üyeliğin değerlendirilmesinin dışında, AB'nin kamuoyu tarafından genel olarak nasıl görüldüğü de önemlidir. Bireylerin AB'ye genel olarak nasıl baktıklarını ölçmek için AvroBarometre'de bireylere düzenli olarak "AB'nin gözünüzdeki imajı" sorulmuştur. AB'nin Türk kamuoyunun gözündeki imajı da zamanla olumludan olumsuza kaymaktadır ki bu üyeliğe verilen desteğin düşüşüyle paralel bir gelişmedir. 2001 yılında AB'yi olumlu görenlerin oranı

⁴ *AvroBarometre Global Rapor, EuroBarometer 68, Sonbahar 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb68/eb68_en.htm (Erişim Tarihi 6 Haziran 2008), s. 70.*

yüzde 51 iken, bu oran en yüksek noktasına 2005 (ilkbahar EB 63) yılında yüzde 60 ile ulaşmıştır. Bu yükselişin sebebi olarak 2005 yılında Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlaması ile yaşanan olumlu havaya işaret edilebilir. Ancak, üyeliğe verilen destekte de olduğu üzere, AB'nin imajı 2006 yılından başlayarak düzenli bir düşüşe geçmiş ve 2007 yılının sonbaharından itibaren yüzde 50'nin altına düşmüştür. AB'nin olumlu imajı konusuna genel olarak baktığımızda, Türkiye diğer aday ülkelerden ve AB üyesi ülkelerden radikal bir farklılık göstermemektedir. Hatta 2001–2005 yılları arasında Türkiye'de AB'yi olumlu görenlerin oranı hem diğer aday ülke ortalamalarından hem de AB üyesi ülkelerin ortalamalarından daha yüksektir.

Tablo 2. Avrupa Birliği'nin İmajı

Soru: Genel olarak AB'nin sizin gözünüzdeki imajı çok mu olumlu, biraz mı olumlu, ne olumlu ne olumsuz mu, biraz mı olumsuz, yoksa çok mu olumsuz?

(Çok olumlu + biraz olumlu: olumlu / çok olumsuz + biraz olumsuz: olumsuz)

	Olumlu			Olumsuz			Net imaj (olumlu-olumsuz)		
	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)
<i>Sonbahar 2001 CCEB</i>	51	42	52	26	18	18	25	24	34
<i>Sonbahar 2002 CCEB</i>	53	49	53	24	14	18	29	35	35
<i>Ilkbahar 2003 CCEB</i>	51	47	54	23	16	18	28	31	36
<i>Sonbahar 2003 CCEB</i>	54	44	54	19	19	17	35	25	37
<i>Ilkbahar 2004 EB 61</i>	56	44	51	12	21	16	44	23	35
<i>Ilkbahar 2005 EB 63</i>	60	46	54	25	18	17	35	28	37
<i>Sonbahar 2005 EB 64</i>	60	44	55	20	20	16,5	40	24	38,5
<i>Ilkbahar 2006 EB 65</i>	43	50	50	26	15	17,5	17	35	32,5
<i>Sonbahar 2006 EB 66</i>	55	46	54	24	17	18	31	29	36
<i>Ilkbahar 2007 EB 67</i>	53	52	41,5	27	15	28,5	26	37	13
<i>Sonbahar 2007 Eb 68</i>	48	49	50	28	14	21	20	35	29
<i>Ilkbahar 2008 EB 69</i>	49	48		28	15		21	33	

Not: 2004 yılına kadar AB: üye 15 ülke ortalamasını *Aday ülkeler*: Türkiye dâhil aday 13 ülke ortalamasını; 2004 yılından itibaren AB: 25 üye ülke ortalamasını, *Aday ülkeler*: Türkiye dâhil 4 aday ülke ortalamasını (Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Hırvatistan), Ilkbahar 2007 AB: 27 üye ülke ortalamasını, *Aday ülkeler*: Türkiye ve Hırvatistan, Sonbahar 2007 *Aday ülkeler*: Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya gösterir.

Ancak AB'yi olumsuz görenlerin oranı Türkiye'de zamanla artmakta ve Türkiye kamuoyu bu özelliği ile diğer Avrupa ülkelerinden ayrılmaktadır. AB'nin imajını olumsuz bulanların oranı Türkiye'de 2002 yılında yüzde 24 iken, bu oran diğer aday ülkelerde yüzde 18 olmuştur. Bir diğer ilgi çekici husus ise, olumsuz bulanların oranı Türkiye'de zamanla artarken, diğer aday ülkelerde -Hırvatistan haricinde- azalmıştır. 2007 yılı ilkbaharında Türkiye'de AB'nin imajını olumsuz bulanların oranı yüzde 27 iken, AB'ye yeni üye olan 12 ülkenin ortalaması sadece yüzde 9 olmuş ve Türk kamuoyu ile kesin olarak ayrılmıştır. Tabii ki bu ayrımda diğer aday ülkelerin üyelik süreçlerini Türkiye'ye nazaran çok daha sorunsuz ve kolay halletmiş olmaları ve sonuçta üyeliğe kavuşmuş olmaları da etkili olmaktadır. Ayrıca, AB'nin net imajına bakılacak olursa, en sert dalgalanmanın Türk kamuoyunda olduğu ve 2005 yılında 40 puan olan net imajın sadece üç yıl zarfında yüzde 50 azalarak 2007 yılında 20 puana düştüğü görülmektedir.

Özetleyecek olursak, AB'nin imajı Türkiye kamuoyunda 2005 yılından itibaren olumludan olumsuzla doğru sert bir biçimde kaymakta ve buna paralel olarak da Avrupa Birliği'ne üyeliği iyi bir şey olarak nitelendirenlerin oranında da ciddi bir düşüş gözlemlenmektedir.

Türk Kamuoyu Avrupa Birliği Hakkında Ne Kadar Bilgi Sahibi?

Avrupa Birliği üyeliğine verilen destek ile AB hakkındaki bilgi düzeyi hakkında bir ilişki olduğuna dair farklı önermeler bulunmaktadır. Bosch ve Newton, AB üyesi ülke kamuoylarını analizlerinde, bireylerin bir kurum veya fikir ile vakit geçirip ona aşına oldukça memnuniyet ve tatminlerinin artacağı fikrini savunmaktadırlar⁵. Bu fikre göre, Avrupa Birliği'ne olan destek zaman içinde artış eğilimi göstermektedir.

Ancak Türkiye kamuoyu yapılan her türlü çalışmada Avrupa Birliği konusunda en düşük bilgi düzeyine sahip çıkmaktadır. AvroBarometre çerçevesinde katılımcılara, AB'nin kurum ve işleyişleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarını öznel olarak değerlendirmeleri istendiğinde durumun tahmin edilenden çok daha kötü olduğu ve AB üyeliğine desteğin en yüksek olduğu dönemlerde bile AB hakkındaki bilgi düzeyinin Türkiye'de tüm diğer aday ve üye ülkelerden çok daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3'te görüldüğü üzere, AB hakkında bilgi oranı Türkiye'de ortalama 10 üstünden en fazla 4,1 olmakta, ama genel olarak 4'ün altındaki değerlerde seyretmektedir. Bu oran hem aday ülkeler hem de üye ülkeler ortalamasının çok altındadır. Türkiye'nin 2005 yılında müzakerelere başlaması gibi üyelik sürecinde yaşanan gelişmeler ise öznel değerlendirmeye yansımamakta, bilgi düzeyi değerlendirmesi küçük oynamalar ile ortalama 3,5 ile 3,9 arasında nispeten sabit kalmaktadır.

⁵ Agusti Bosch ve Kenneth Newton, "Economic Calculus or Familiarity Breeds Content?", Oskar Niedermayer ve Richard Sinnott (der.), *Public Opinion and Internationalized Governance*, Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 73-104.

Tablo 3. Avrupa Birliği Hakkında Bilgi Düzeyi (Öznel Değerlendirme)

Soru: “1” in hiçbir şey bilmiyorum ve “10” un çok şey biliyorum anlamına geldiğini düşünerek, AB politikaları ve kurumları hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyorsunuz? (1-10 arası ortalama değerler)

	Türkiye	Aday Ülkeler	AB
Sonbahar 2002 CCEB	3.80	4.05	4,25
İlkbahar 2003 CCEB	3.77	4.21	4,36
Sonbahar 2003 CCEB	3.89	4.17	4,48
İlkbahar 2004 EB 61	3.38	3.93	4,3
Sonbahar 2004 EB 62	3.5	4.25	4,4
İlkbahar 2005 EB 63	3.7	4.28	4,2
Sonbahar 2005 EB 64	3.8	4.25	4,5
İlkbahar 2006 EB 65	3.7	4.25	4,2
Sonbahar 2006 EB 66	4.1	4.23	4,25

Not: 2004 yılına kadar AB üye 15 ülke ortalamasını *Aday ülkeler*: Türkiye dâhil aday 13 ülke ortalamasını; 2004 yılından itibaren AB: 25 üye ülke ortalamasını, *Aday ülkeler*: Türkiye dâhil 4 aday ülke ortalamasını (Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Hırvatistan) gösterir.

Bilgi düzeyindeki eksikliğe paralel olarak ilgi düzeyi de düşük görünmektedir. Türkiye kamuoyu, AB politikaları, kurumları ve işleyişi hakkında düşük oranda bilgi sahibi olduğunu beyan etmesine ek olarak, Avrupa meselelerine de ilgisi olmadığını ifade etmektedir. Sonbahar 2006 (EB 66) AvroBarometre’de bireylere Avrupa meselelerine ne kadar ilgi duydukları sorulmuş ve Türkiye’de ilgi duyduğunu (*az ilgiliyim+çok ilgiliyim*) söyleyenlerin oranı yüzde 27 ile araştırmaya katılan 29 ülkenin en düşük oranını oluşturmuştur. Bu oran, bir diğer aday ülke olan Hırvatistan’da yüzde 60 iken, 2004 yılında üye olan Polonya’da yüzde 71’e çıkmaktadır. Ayrıca ilgi duymadıklarını (*çok ilgili değilim+hiç ilgili değilim*) belirtenlerin oranı da Türkiye’de tüm diğer ülkelerden daha yüksektir (yüzde 69).

Avrupa Birliği ve Kurumsal Güven

Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde yaşadığı iniş ve çıkışlar ve özellikle Avrupa Birliği’nin farklı kurumlarından ve üye devletlerin bazılarında Türkiye’nin üyeliği hakkında gelen karışık ve bazen çelişkili mesajlar Türk kamuoyunun tutum ve düşüncelerini doğal olarak etkilemektedir. Bu etkinin en çok hissedildiği alanlardan biri ise Avrupa Birliği’ne genel olarak duyulan kurumsal güven olmaktadır. Eğer 2001 yılından itibaren AB’ye güvenme eğilimleri

incelenecek olursa, AB üyeliğine verilen desteğe benzer şekilde bir azalma eğilimi olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Avrupa Birliği'ne Duyulan Güven

Soru: Bu kurumlardan hangilerine güvenme ya da güvenmeme eğilimindediniz?

	Güvenme eğilimindeyim		Güvenmeme eğilimindeyim		Net güven (güvenme eğilimi-güvenmeme eğilimi)	
	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)
<i>Sonbahar 2001 CCEB</i>	53	41	34	40	19	1
<i>Sonbahar 2002 CCEB</i>	54	46	34	37	20	9
<i>İlkbahar 2003 CCEB</i>	49	44	38	38	11	6
<i>Sonbahar 2003 CCEB</i>	50	41	40	42	10	-1
<i>Sonbahar 2004 EB 62</i>	51	50	39	36	12	14
<i>İlkbahar 2005 EB 63</i>	41	44	50	43	-9	1
<i>Sonbahar 2005 EB 64</i>	50	45	35	43	15	2
<i>İlkbahar 2006 EB 65</i>	35	48	52	39	-17	9
<i>Sonbahar 2006 EB 66</i>	41	45	48	40	-7	5
<i>İlkbahar 2007 EB 67</i>	38	57	47	32	-9	25
<i>Sonbahar 2007 Eb 68</i>	25	48	59	36	-34	12
<i>İlkbahar 2008 EB 69</i>	31	50	52	36	-21	14

Not: 2004 yılına kadar AB: üye 15 ülke ortalamasını; 2004 yılından itibaren AB: 25 üye ülke ortalamasını ve 2007 yılından itibaren AB: 27 üye ülke ortalamasını gösterir.

2001 yılında AB'ye güvenme eğiliminde olan bireylerin ortalaması Türkiye'de yüzde 53 iken bu oran zaman içinde ve Türkiye AB ilişkilerinde yaşanan iniş ve çıkışlara paralel olarak düşüş eğilimine girmiş ve 2007 yılı sonbaharında yüzde 25'lere kadar gerilemiştir (EB 68). Dikkat edilmesi gereken bir başka gelişme ise, güvenme eğiliminde olanların azalması kadar güvenmeme eğiliminde görülen artıştır. Net güven Türkiye'de 2005 yılından sonra eksi değerlere geçmiş ve 2007 yılında -34'e kadar düşmüştür. Net güven AB üyesi

ülkeler ortalaması ile karşılaştırıldığında 2007 yılında 46 puanlık bir fark olduğu görülmektedir ve bu kesinlikle dikkate alınması ve üzerinde durulması gereken bir durumdur. 2001 yılında Türk katılımcıların yüzde 34'ü AB'ye güvenmeme eğiliminde olduğunu söylerken, bu oran 2007 yılı sonbaharında neredeyse yüzde 60'a ulaşmıştır (EB 68). Bu 30 puanlık artış AB'nin kurumsal olarak Türk kamuoyunda büyük bir güven kaybına uğradığını göstermektedir ki, bu durum AB kurumlarının Türkiye'nin üyelik sürecinde bu noktadan sonra kamuoyu nezdinde her hangi bir yaptırım veya girişimde bulunmasının ne kadar zor olacağına işaret eder. Daha da önemlisi, AB konusunda yapılacak her hangi bir kapsamlı yasal düzenlemenin gerekli şartlar oluşturulmazsa kamuoyu tarafından büyük bir güvensizlik ve şüphe ile karşılanması da söz konusu olacaktır.

Türkiye'de Avrupalı Kimliği ve Avrupa Birliği

Kimlik meselesi ise Türk kamuoyunun Avrupa Birliği'ne genel bakışını etkileyen bir başka temel unsur olarak göze çarpmaktadır. Türk kamuoyunun Avrupa kimliğine nasıl baktığına ve kendisini ne ölçüde Avrupa'nın bir parçası olarak hissettiğine dair verilere geçmeden önce basit olarak Avrupa kimliği konusundaki tartışmalara değinmek faydalı olacaktır.

Milliyetçi bir bakış açısından kimlik, bireye kendisinden daha büyük bir oluşumun parçası olma hissi ve ortak bir tarih ve kim olduğu hakkında bir görüş sunar.⁶ Garton Ash, kimliğin gönüllü olarak benimsenmesine dikkat çeker.⁷ Ash'e göre bireyler nesnel ve nicel bazı değerlendirmeleri temel alarak gönüllü olarak kimliklerini tanımlarlar. Avrupa Birliği ve ulusal kimlik konusunda yapılan çalışmalar, ulusal kimliğe duyulan bağlılık ile Avrupa bütünleşmesine verilen destek arasında ters orantılı bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Buna göre, ulusal kimliğe bağlılığın güçlü ve Avrupalılık kimliğinin zayıf olduğu toplumlarda Avrupa bütünleşmesine verilen desteğin daha düşük olduğunu gözlemlenmiştir.⁸ Buna sebep olarak ise, güçlü milliyetçi duygulara sahip bireylerin Avrupa bütünleşmesini bir tehdit olarak algıladığı gösterilmektedir. Bu tehdit duygusu özellikle egemenliğin ulus-devletten Avrupa Birliği'ne transferi ve ülke topraklarında artan "yabancı" varlığı gibi konularda güçlü olarak görülmektedir. Hooghe ve Marks, bu kimlik ve tehdit ilişkisini daha derinlemesine incelemiş ve kimliklerini dışlayıcı bir milliyetçi çerçevede kuran

⁶ Andrew Heywood, *Political Ideologies*, 3rd ed., New York: Palgrave Macmillan, 2003, s. 167.

⁷ Timothy G. Ash, "Is Britain European?", *International Affairs*, Cilt 77, No 1, 2001, s. 2.

⁸ Sean Carey, "Undivided Loyalties. Is National Identity an Obstacle to European Integration?", *European Union Politics*, Cilt 3, No 4, 2002, s. 387-413. Lauren, McLaren, "Public Support for the European Union; Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat?", *The Journal of Politics*, Cilt 64, No 2, 2002, s. 551-566.

Lauren, McLaren, *Identity, interests and attitudes to European integration*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.

bireylerin, çok katmanlı kimlik (hem Türk hem Avrupalı gibi) anlayışına sahip bireylere nazaran Avrupa bütünleşmesini daha büyük bir tehdit olarak algıladıklarını istatistikî olarak göstermişlerdir.⁹

Türk kamuoyu incelendiğinde ise, Avrupa kimliği ve Avrupa'ya aidiyet konusunda ciddi sıkıntılar olduğu gözlemlenmektedir. Türk kimlik anlayışında, egemen olarak Avrupa'ya öteki olarak bakma ve olaya “biz” ve “onlar” olarak yaklaşma eğilimi bulunmaktadır. Gündelik konuşmalardan yola çıkacak olursak, Avrupa hep “başka bir yer” veya “orası” olarak görülmektedir. Türkçede “Avrupa'ya gitmek”, “Avrupa'da” veya “Avrupalılar” hep Türkiye'nin dışına işaret etmekte ve siyasi ve iktisadi konulardan bahsederken bile “Türkiye ve *diğer* Avrupa ülkeleri” yerine “Türkiye ve Avrupa ülkeleri” kullanılmaktadır. “Avrupalı” ise “bizim gibi” birinden çok “bizim dışımızda” biri olarak görülmektedir. Bu konu için en güzel örnek ise, Türk takımlarının Avrupa kupalarındaki mücadelelerinde bir dönem çok moda olan “*Avrupa Avrupa duy sesimizi, işte bu Türklerin ayak sesleri*” sloganı olabilir.

Türkiye'nin konumunu farklı ve sorunlu kılan durum ise bu eğilimin karşılıklı olması ve Avrupa seçkinlerinin ve kamuoyunun önemli bir kısmının da Türkiye ve Türklere “onlar” ve “farklı” gözü ile bakması ve bir tehdit olarak görmesidir.¹⁰ Timothy Garton Ash'in de belirttiği üzere, kendimizi kim olarak tanımlamamız kadar, başkalarının da bizim kim olduğumuzu düşünmesi de önemlidir.¹¹ Kimliksel olarak farklılaşma ve ilişkilere “biz” ve “onlar” olarak bakma alışkanlığı gerek Türkiye'de gerekse Avrupa'da karşılıklı bir tehdit hissiyatının egemen olmasına yol açmaktadır. Umut Özkırmı'nın da belirttiği üzere dışlayıcı bir milliyetçilik ile tehdit algılaması arasında bir beslenme durumu söz konusudur:

Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki temel sorun, karşılıklı korkulardır. Bu korkuların ne ölçüde gerçeklere dayandığının da çok önemi yoktur, çünkü “algıya” dayalı korkular da inananlar için aynı ölçüde gerçektir... Milliyetçilik, bu algılardan, korkulardan beslenirken, aynı zamanda da onları besler, yeniden üretir.¹²

⁹ Liesbeth Hooghe. ve Gary Marks, “Does Identity or economic rationality drive public opinion on European integration?” *PS: Political Science & Politics*, cilt. 37, no. 3, 2004, s. 415-420.

¹⁰ Katinka Barysch, *What Europeans think about Turkey and Why?* Centre for European Reform Briefing Paper, 2007, www.cer.org.uk (Erişim Tarihi 18 Haziran 2008)

¹¹ Timothy G. Ash, *Is Britain*, s. 2.

Avrupa'daki Türk algılaması bu çalışmanın konusu olmadığından daha fazla detaya girilmeyecektir. Ancak bu konuyla ilgilenenler için Umut Özkırmı'nın “Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri” ve Katinka Barysch'in makaleleri tavsiye edilebilir. AB kamuoyunun Türkiye'ye bakışı hakkında daha detaylı bir analiz için ise Antonia M. Ruiz Jiménez ve Ignacio Torreblanca Payá'nın 2007 yılındaki çalışmalarına bakılabilir.

¹² Umut Özkırmı, *Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2008, s. 57.

Bu noktada, Avrupa kimliği ve aidiyet duygusu Avrupa Birliği'ne karşı tutum ve davranışları bu kadar etkiliyorsa, Türk kamuoyunun Avrupa kimliğine temel bakışı nedir ona bakmak gerekir.

Yine AvroBarometre'den yola çıkacak olursak, Türk kamuoyunun genel olarak kendisini Avrupalı görmediği ve Avrupa'ya genel olarak bir bağlılık hissetmediği görülmektedir. Bu konu AvroBarometre'de farklı sorular çerçevesinde incelenmiştir. Bunlardan ilkinde, katılımcılara yakın gelecekte kendilerini nasıl gördükleri sorulmuş ve *yalnızca Türk olarak*, *Türk ve Avrupalı olarak*, *Avrupalı ve Türk olarak*, *yalnızca Avrupalı olarak* seçeneklerinden birini seçmeleri istenmiştir. Tablo 5'de sunulan sonuçlardan da görüleceği üzere, Türk kamuoyu kendisini öncelikle Türk olarak tanımlamakta ve buna ek olarak çok katmanlı bir kimlik anlayışına pek yanaşmamaktadır.

Tablo 5. Türk ve Avrupalı Kimliği

Soru: Yakın gelecekte kendinizi nasıl görüyorsunuz?

	Sonbahar 2002 CCEB		İlkbahar 2003 CCEB			Sonbahar 2003 CCEB			Sonbahar 2004 EB 62		Sonbahar 2005 EB 64		
	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)
<i>Yalnızca ... olarak</i>	49	38	52	40	41	45	40	39	72	41	74	41	46
<i>Yalnızca Avrupalı olarak</i>	4	4	3	4	2	3	3	3	2	3	2	2	1.5
<i>... ve Avrupalı olarak</i>	38	48	41	44	48	44	47	46	24	47	19	48	43
<i>Avrupalı ve ... olarak</i>	3	7	3	8	5	5	7	7	2	7	2	7	4.25

Kaynak: Avrupa Komisyonu AvroBarometre'den yazarın verisi

Not: 2004 yılına kadar AB üye 15 ülke ortalamasını; *Aday ülkeler*: Türkiye dahil aday 13 ülke ortalamasını; Sonbahar 2004 yılından itibaren AB üye 25 ülke ortalamasını, *Aday ülkeler*: Türkiye dahil 4 aday ülke ortalamasını (Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Hırvatistan) gösterir.

AB üyesi ülkelerde de bireyler kendilerini öncelikli olarak milliyetleri ile tanımlasalar da çok katmanlı kimlik anlayışının Türkiye'ye oranla çok daha güçlü olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, 2004 yılında AB üyesi ülkelerde kendisini hem milliyeti ile hem de Avrupalı olarak görenlerin ortalaması yüzde 48 olurken bu oran Türkiye'de yüzde 19'a düşmektedir. AB üyesi ülkelerin yıllar süren AB üyeliği sonucu bir Avrupalılık bilincine kavuştuğu varsayımına karşı,

AB'ye aday Romanya, Litvanya, Bulgaristan, Malta vb. diğer ülke vatandaşlarının da Türkiye kamuoyundan farklı olduğu ve AB üyesi ülkelerle benzer bir düşünce yapısına sahip olduğu görülmektedir. Bütün bunlara ek olarak, incelenen ülkeler içerisinde Türk kamuoyu kendisini yalnızca milliyeti ile tanımlama konusunda öne çıkmakta ve 2005 yılında her 100 Türk vatandaşından 75'i kendisini yalnızca Türk olarak görmekte ve Avrupalılığı kimliğinin bir parçası olarak görmemektedir.

Türk ve Avrupa kimliği konusunda Tablo 5'de sunulan verilerin işaret ettiği çok önemli bir başka nokta ise Türk kamuoyunun gittikçe Avrupa'dan uzaklaşması ve kendisini daha az Avrupalı olarak tanımlamasıdır. 2003 yılında Türkiye'de kendisini *Türk ve Avrupalı* olarak görenlerin oranı yüzde 44 iken bu oran 2005 yılında yüzde 19'a düşmüştür (EB 64). Bu düşüş bizlere Türk kamuoyunda oturmuş bir Avrupalı kimlik anlayışının bulunmadığını ve bireylerin Türkiye-AB ilişkilerindeki olumlu ve olumsuz gelişmelerden ciddi anlamda etkilendiğini göstermektedir.

Bireylerin Avrupa kimliği ile olan ilişkisini ölçmek için zaman içinde AvroBarometre içerisinde farklı soru kalıpları geliştirilmiştir. Katılımcıların yerel ve Avrupa kimliğine olan aidiyetleri karşılaştırmalı olarak ölçülmüş ve Türkiye'de yerel aidiyet duygularının Avrupalılık kimliğinden çok daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. AB'ye üye ve diğer aday ülkeler ile karşılaştırıldığında ülkeye duyulan bağlılık Türkiye'de daha güçlü çıkmaktayken, Avrupa'ya olan bağlılık çok daha düşük düzeylerde seyretmektedir. Örnek verilecek olursa, İlkbahar 2005 AvroBarometre'de (EB63) "*İnsanlar yaşadıkları şehre, kasabaya, köye, bölgeye, ülkeye veya Avrupa'ya farklı derecelerde bağlılık hissederler. Ne derece bağlılık hissettiğinizi lütfen belirtir misiniz?*" sorusu yöneltilen Türk katılımcılardan Avrupa'ya bağlılık sadece yüzde 30 (İlkbahar 2004 -EB 62 yüzde 27) iken yüzde 65'i Avrupa'ya bağlı hissetmediğini belirtmiştir (İlkbahar 2004 - EB 62 yüzde 69). Aynı AvroBarometre'ye göre, AB üyesi 25 ülkede katılımcıların ortalama yüzde 60'i Avrupa'ya bağlılık hissettiğini belirtmiştir. 2004 başında AB'ye üye olan 10 ülke ortalaması ise Türkiye'nin hayli üstünde çıkmış ve her yüz kişiden 78'i Avrupa'ya bağlılık hissettiğini beyan etmiştir. Farklı yıllarda tekrarlanan bu soruya Türkiye'de verilen cevaplarda, Avrupa'ya bağlılık hissettiğini söyleyenlerin ortalaması yüzde 30'larda kalmıştır.

Bu soru biraz daha geliştirilip, katılımcılara Avrupa Birliği'ne ne kadar bağlılık hissettikleri sorulduğunda ise Türkiye kamuoyunun farklılığı daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 6. Avrupa Birliği'ne Bağlılık

Soru: İnsanlar yaşadıkları şehre, kasabaya, köye, bölgeye, ülkeye veya Avrupa'ya farklı derecelerde bağlılık hissederler. Avrupa Birliği'ne ne derece bağlılık hissettiğinizi lütfen belirtir misiniz?

	İlkbahar 2006 EB 65		İlkbahar 2007 EB 67		Sonbahar 2007 EB 68	
	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)
<i>Bağlı</i>	27	50	25	53	17	49
<i>Bağlı değil</i>	63	47	67	44	69	48

Kaynak: EB 65-EB 67-EB 68

Tablodan da görüleceği üzere Türk kamuoyunun AB'ye bağlılık düzeyi AB ortalamasının çok altındadır. 2006 ilkbaharında (EB 65) AB'ye bağlılık hissedenlerin oranı Türkiye'de yüzde 27 iken bu oran 2007 sonbaharında (EB 68) yüzde 17'ye düşmüştür ki bu oran gerek AB üye ülkeleri gerekse aday ülkeler arasında en düşük düzeydedir. Genel olarak bakıldığında ise AB ile ilgili tüm diğer veriler gibi bağlılık konusunda zaman içinde bir düşüş eğilimi görülmektedir. Ancak bağlılık konusunda bu durum Türkiye'ye özgü değildir ve tüm AB ülkelerinde de gözlemlenmektedir.

Avrupa'ya bakış konusunda AvroBarometre içinde sorulan bir diğer soru ise Avrupalı olmaktan duyulan gurur ile ilgilidir.

Tablo 7. Avrupalı Olmaktan Duyulan Gurur

Soru: Peki Avrupalı olmaktan ne derece gurur duyduğunuzu çok gurur duyuyorum, biraz gurur duyuyorum, pek gurur duymuyorum veya hiç gurur duymuyorum ifadelerini kullanarak belirtir misiniz?

	Sonbahar 2004 EB 62		Sonbahar 2005 EB 64		Sonbahar 2006 EB 66	
	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)
<i>Gurur Duyuyorum</i>	48	68	40	63	28	59
<i>Gurur duymuyorum</i>	42	26	30	28	29	19
<i>Kendimi Avrupalı hissetmiyorum (opsiyonel)</i>	7	0	23	0	37	17

Kaynak: EB 62, EB 64, EB 66

Bu soruya verilen cevaplar incelendiğinde iki önemli nokta ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye kamuoyunun çok düşük bir kısmının Avrupalı olmaktan gurur duyduğunu belirtmesidir. Araştırmaya dâhil 30 ülke arasında daha düşük oranda Avrupalı olmaktan gurur duyduğunu söyleyen başka bir ülke bulunmamaktadır. Buna ek olarak, soru formunda seçenekler

arasında sunulmaması ve opsiyonel bırakılmasına rağmen Türkiye’de “kendimi Avrupalı hissetmiyorum” cevabını kendiliğinden verenlerin oranının yüksekliği de dikkat çekicidir. Bu oran 2004 yılında yüzde 7 iken, takip eden yıllar içinde bir yükselişe girmiş ve 2005 yılında yüzde 23’e ve 2006 yılında ise yüzde 37’ye çıkmıştır ki bu neredeyse her 10 Türk’ten 4’ünün kendini Avrupalı olarak görmediği anlamına gelmektedir.

İkinci önemli nokta ise Avrupalı hissetmemeye paralel olarak Türkiye’de Avrupalı olmaktan gurur duyduğunu söyleyenlerin sayısında da görülen düşüştür. Tabloda da görüldüğü gibi, gurur duyanların oranındaki düşüş, gurur duymayanların oranında da yaşanmakta ve sonuçta kendini Avrupalı olarak görmeyenlere doğru bir kayış olmaktadır. Bu yaşanan durumu “yabancılaşma” olarak nitelendirebiliriz. Bu yabancılaşma etkisine giren bireyler kendilerini dış bir konuma yerleştirmekte ve Avrupalılık ile ilgili olumlu veya olumsuz bir tutuma girmekten kaçınmaktadırlar. Yaşanan bu yabancılaşma etkisi Türkiye’ye özgü bir durum olmayıp, Avrupa kamuoyunun tamamını etkisi altına almış gözükmektedir. 2004 ve 2005 yıllarında AB üyesi ülkelerin kamuoylarında kendisini Avrupalı görmeyenlerin oranı sıfır iken, 2006 yılında ciddi bir patlama yaşanmış ve bu oran yüzde 17’ye tırmanmıştır. Bu durum genel olarak daha detaylı bir analiz ve inceleme gerektirmektedir, ancak ilk bakışta bu durum ile Avrupa gündemini yoğun olarak meşgul eden Avrupa Anayasası tartışmaları arasında bir ilişki olduğu iddia edilebilir. Özellikle tasarımın, Fransa ve Hollanda’da yapılan referandumlarla reddedilmesi ve siyasi gündemin bu konu hakkında kamplaşması kamuoyunu bir tepki içine sokmuş olabilir. Ancak, Türk ve diğer Avrupa kamuoylarının farklı sebeplerden dolayı benzer tutum gösteriyor olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Karşılıklı olarak farklılaşma konusunda Türk kamuoyunun kendisini Avrupa’nın geri kalanından farklı gördüğü bir başka AvroBarometre sorusu ile kendini göstermektedir. İlkbahar 2005’de (EB 63) bireylere yöneltilen “*Türkiye ve Avrupa Birliği üyeleri arasındaki kültürel farklılıklar AB’ye katılımına müsaade edemeyecek kadar belirgindi*” önermesine hem AB hem de Türk kamuoyları çoğunlukla katılmışlardır. Bu oran ilkbahar 2005’de Türkiye’de yüzde 57 ile AB ortalaması olan yüzde 54’ün üstündedir. 2005 sonbaharında müzakerelerin başlaması ile Türkiye’de nispeten olumlu bir hava oluşmuş ve bu önermeye katılanların oranı Türkiye’de yüzde 46’ya kadar düşmüştür. Ancak bir yıl sonra, sonbahar 2006’da durum tersine dönmüş ve hem AB üyesi ülkelerde hem de Türkiye’de, Türkiye ve AB arasında üyeliğe engel olacak kadar ciddi kültürel farklılıklar olduğunu düşünenlerin oranı ciddi miktarlarda artmıştır. Türk kamuoyunun yüzde 55’i bu önermeye katılırken bu oran AB üyesi ülkelerde ortalama yüzde 61’e fırlamıştır.

Tablo 8. Türkiye ve AB Arasındaki Kültürel Farklılıklar

Soru: Türkiye ve Avrupa Birliği üyeleri arasındaki kültürel farklılıklar AB'ye katılımına müsaade edemeyecek kadar belirgindir

	İlkbahar 2005 (EB 63)		Sonbahar 2005 (EB 64)		Sonbahar 2006 (EB 66)	
	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	AB (Yüzde)
Katılıyorum	57	54	46	55	55	61
Katılmıyorum	28	33	34	31	30	27

Kaynak: EB 63-EB 64-EB 66

Sonuç olarak, Türk kamuoyunun Avrupa kimliği ile olan ilişkisine tek bir yıl içinde değil de zaman içinde gelişimi açısından baktığımızda, Avrupalı üst kimliğini benimseme açısından Türkiye ile diğer Avrupa kamuoyları arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Bu konuya farklı sorularla yaklaşıldığında da durum değişmemekte ve Türk kamuoyunun Avrupalı kimliğinden zaman içinde hızla uzaklaştığı ve yabancılaştığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği'ne Bakışta Din Faktörü

Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerinde sıkça bahsi geçen ve önem atfedilen bir diğer unsur ise din olmaktadır. Gerek Avrupa Birliği gerekse Türkiye siyasi elitinin din konusuna bakışları ve bunun karşılıklı ilişkilere yansımaları akademik literatürde sıkça işlenmiş bulunmaktadır.¹³ Bireylerin AB üyeliği konusunda tutumunu belirleme konusunda ise din faktörü hakkında elimizde maalesef çok fazla veri bulunmamaktadır. AvroBarometre dindarlık ve din ile ilgili konulardaki tutumları ölçmekte yetersiz kalmakta ve Avrupa merkezli olarak hazırlandığından özellikle Müslüman inanışına yönelik çok önemli bazı göstergeleri (oruç tutma, namaz kılma, başörtüsü, vb.) bünyesinde barındırmamaktadır. Bu sebeple din ile AB hakkındaki tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiyi ölçme konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.

Türkiye temelli yapılmış birkaç çalışmada dindarlık konusunda farklı sorular sorulmuş ve bazı analiz ve sonuçlara ulaşmak mümkün olmuştur. Bunun için verilecek en temel örnek Ali Çarkoğlu'nun analizleri olabilir. Ali Çarkoğlu

¹³ Burhanettin Duran, "Islamist redefinitions of European and Islamic identities in Turkey", Mehmet Uğur ve Nergis Canefe (der.), Turkey and European Integration, Londra ve New York: Routledge, 2004, s. 125-146;

Effie Fokas, "The Islamist movement and Turkey-EU relations" Mehmet Uğur ve Nergis Canefe (der.), Turkey and European Integration, Londra ve New York: Routledge, 2004, s. 147-170.

Türkiye’de yapılmış olan bir seri kamuoyu yoklamasının sonuçlarından yola çıkarak yaptığı detaylı istatistikî analizlerde, dindarlığın AB üyeliği hakkındaki tutum ve davranışları etkileyen önemli faktörlerden biri olduğunu göstermiştir.¹⁴ Yine farklı bir çalışmada da Ali Çarkoğlu’yla aynı sonuçlara ulaşılmış ve bireyin dini anlayışının sertleştiği ve güçlendiği durumlarda AB üyeliğine verdiği desteğin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁵

Bireyin dini görüşü ve bunun Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine bakışını nasıl etkilediğine ek olarak ele alınması gereken bir başka nokta daha bulunmaktadır: Bireylerin bu dini farklılığı nasıl algıladığı.

Bu hususta AvroBarometre incelendiğinde ortaya ilginç bir durum çıkmaktadır: Türk kamuoyu, Avrupa Birliği’ni bir din birliği olarak görme eğilimindedir. Aslında bu konuda ilk gösterge Boğaziçi Üniversitesi’nden bir grup bilim adamının 2002’de yaptıkları kamuoyu çalışmasında görülmüştür.¹⁶ Bu çalışmanın sonuçlarına göre, 2002 yılında Türkiye’de her 10 kişiden yaklaşık 5’i Avrupa Birliği’ni “bir Hristiyan Kulübü” olarak gördüğünü belirtmiştir.

AvroBarometre’de farklı zamanlarda Avrupa Birliği’ni en iyi hangi değerler temsil eder diye sorulduğunda, Türkiye’de verilen cevaplar arasında “din” önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada Türk kamuoyu, diğer Avrupa ülkelerinden farklılaşmaktadır çünkü AB vatandaşları “din” olgusunu kesinlikle bir ortak değer veya bütünleştirici bir özellik olarak görmemektedirler. Örnek olarak sonbahar 2006’da yapılan AvroBarometre (EB 66) çalışmasında, Türk kamuoyunun yüzde 10’u dini, AB’yi en iyi temsil eden değerlerden biri olarak gördüğünü söylerken bu oran diğer Avrupa ülkelerinde yüzde 1 ile yüzde 5 arasında kalmaktadır. Diğer ülke katılımcıları, barış, insan haklarına saygı, ekonomik refah gibi konulara vurgu yapmışlardır. Türk kamuoyu ise bu değerlere değindiği gibi bunlara ek olarak dini de ön plana çıkarmıştır. Bu konuda Türkiye’ye en yakın ülke yüzde 7 ile Birleşik Krallık olmaktadır.¹⁷ 2007 yılının ilkbaharında yapılan AvroBarometre (EB 67) çalışmasında ise, katılımcılara, AB vatandaşları arasında en fazla topluluk duygusu yaratan konu

¹⁴ Ali Çarkoğlu, “Societal perceptions of Turkey’s EU membership: causes and consequences of support for EU membership”, Mehmet Uğur ve Nergis Canefe (der.), *Turkey and European Integration*, Londra ve New York: Routledge, 2004, s. 41

¹⁵ Özgehan Şenyuva, *Public Support for European Integration and Public Support for Turkish Membership*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2008.

¹⁶ Bu çalışma Mayıs-Haziran 2002’de Ali Çarkoğlu, Refik Erzan, Kemal Kirişçi ve Hakan Yılmaz tarafından, TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı) desteği ile gerçekleştirilmiştir. Detaylar için bkz. www.tesev.org.tr

¹⁷ Din konusunda Türkiye ve Birleşik Krallık arasında yakınlık olması aslında çok da ilginç değil. İngiliz Anglikan kilisesinin AB karşıtı tutumu ve AB’yi bir Katolik birliği olarak görüp karşı çıkmasının kamuoyunu etkilemesi sürpriz olmamalı. Anglikan kilisesinin görüşleri için bkz. 101 Reasons to Leave EU.

sorulduğunda Türk kamuoyunun yüzde 41'i din yanıtını seçmiştir.¹⁸ AB ortalamasının yüzde 13 olduğu düşünülürse, Türk kamuoyunun AB'yi bir din bütünlüğü ve birliği içinde gördüğü ve bu konuda AB kamuoyundan çok ciddi olarak ayrıldığı görülmektedir. Buna ek olarak, Sonbahar 2006'da (EB 66), AB üyesi ülkelerin ortak değerler konusunda ne kadar yakın oldukları sorulduğunda, Türk kamuoyunun yüzde 66'sı "yakın" cevabını vermiştir. Bu oran araştırmaya katılan 29 ülke içinde en yüksek orandır. Tüm bunlar bize, Türk kamuoyunun AB'ye bakışında sadece kendi dini görüşünü değil, AB'de var olduğunu düşündüğü ve homojen ve bütünleştirici olarak algıladığı Hristiyanlığı da dikkate aldığını gösterir.

Üyelikten Beklentiler: Fayda-Zarar Analizi

1990'ların başından itibaren bireylerin Avrupa bütünleşmesi hakkındaki tutum ve davranışlarının fayda-zarar çerçevesinde şekillendikleri farklı çalışmalarla ortaya koyuldu.¹⁹ Bu çalışmaların temel argümanı, Avrupa bütünleşmesinin kendilerine fayda getireceğini düşünen bireylerin bütünleşmeyi desteklemeye daha meyilli oldukları ve kimlik, milliyetçilik gibi diğer unsurları ikinci plana itebildikleridir. Bu argümanı Türk kamuoyu için de geçerli kabul edersek, AB üyeliğinin faydalı olacağını düşünen bireylerin, kimlik ve din gibi diğer unsurlarda yaşanan farklılaşmaya rağmen üyeliğe destek vermesi beklenebilir.

Bireylere, AB üyeliğinin faydalı olup olmayacağı AvroBarometre'de düzenli olarak sorulmaktadır. Bu soruya verilen cevapların zaman içindeki değişimi incelendiğinde, Türk kamuoyunun AB'nden beklentisinin ve Türkiye'nin üyeliğinin faydalı olacağına inancının diğer aday ülkelerden çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

2007 yılı sonbaharı hariç, Türkiye kamuoyunun AB üyeliğinden fayda beklentisi aday ülkeler ortalamasından her zaman yüksek olmuştur. Diğer aday ülkelerin Hırvatistan hariç tamamı Türkiye'den daha hızlı bir şekilde üyelik sürecini tamamlayıp üye olmalarına rağmen, Türk kamuoyu diğer ülke kamuoylarından daha yüksek fayda beklentisini sürdürmüştür. 2007 sonbaharında aday ülke ortalamasının daha yüksek çıkmasının temel sebebi ise beklentileri çok yüksek olan Makedonya'nın aday ülke statüsü kazanması ve ortalamayı yükseltmesi olarak yorumlanabilir.

¹⁸ AvroBarometre 67 Ulusal Rapor, EuroBarometer 67, İlkbahar 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb67/eb67_en.htm, (Erişim Tarihi 07 Haziran 2008), s. 29.

¹⁹ Joseph I. Janssen, "Postmaterialism, cognitive mobilization and public support for European integration", *British Journal of Political Science*, Cilt 21, No 4, 1991, s. 443-468
Matthew Gabel, "Public support for European integration: an empirical test of five theories", *Journal of Politics*, Cilt 60, No 2, 1998, s. 333-354.

Lauren McLaren, "Explaining Mass-Level Euroscepticism: Identity, interests, and institutional distrust", *Acta Politica*, Cilt 42, No 2, 2007, s. 233-251.

Ancak bu tablodan çıkan temel sonuç, Avrupa Birliği ile ilgili diğer tutumlarda olduğu gibi fayda konusunda da Türk kamuoyunda zaman içinde bir düşüş görülmüştür. 2002-2004 yılları arasında yüzde 70'lerin üstünde seyreden “AB üyeliği Türkiye’ye fayda sağlar” diyenlerin oranı, 2005 yılından itibaren bir düşüş içine girmiş ve 20 puanlık bir azalmayla, 2007 yılının sonbaharında yüzde 53’e inmiştir.

“Fayda sağlamak” ile ne kastedildiği konusunda ise farklı çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye özelinde yapılan çalışmalardan biri de Necat Erder’in 1998 ve 2002 yıllarında gerçekleştirdiği seçmen profili çalışmalarıdır.

Tablo 9. AB Üyeliği ve Fayda

Soru: Her şeyi göz önünde bulundurduğunuzda (ÜLKEMİZ) Avrupa Birliği'ne üye olmakla fayda sağlar mı yoksa sağlamaz mı?

	Fayda Sağlar		Fayda Sağlamaz	
	Türkiye (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)
<i>Sonbahar 2002 CCEB</i>	73	67	17	17
<i>İlkbahar 2003 CCEB</i>	75	70	14	15
<i>Sonbahar 2003 CCEB</i>	75	68	14	18
<i>İlkbahar 2004 EB 61</i>	75	64	15	21
<i>Sonbahar 2004 EB 62</i>	73	63	18	22
<i>İlkbahar 2005 EB 63</i>	68	59	25	27
<i>Sonbahar 2005 EB 64</i>	68	58	20	25
<i>İlkbahar 2006 EB 65</i>	51	55	33	26
<i>Sonbahar 2006 EB 66</i>	63	58	27	25,5
<i>İlkbahar 2007 EB 67</i>	62	52,5	27	37,5
<i>Sonbahar 2007 Eb 68</i>	53	61	33	30

Kaynak: AvroBarometre raporları

Not: *Aday ülkeler:* Türkiye dahil aday 13 ülke ortalamasını; 2004 yılından itibaren *Aday ülkeler:* Türkiye dahil 4 aday ülke ortalamasını (Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Hırvatistan), *İlkbahar 2007 Aday ülkeler:* Türkiye ve Hırvatistan, *Sonbahar 2007 Aday ülkeler:* Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya.

Avrupa Birliği üyeliğinden beklentileri kavramlaştırmak için Erder, açık uçlu soruya verilen cevapları belirli başlıklar altında toplamıştır²⁰. Buna göre, içinde “işsizliğin azalması”, “işçilerin serbest dolaşımı”, “daha kolay vize alımı”, “teknoloji alanında atılımlar” ve benzeri yanıtlar *ekonomik* beklentiler başlığı altında gruplanmıştır. İçeriğinde, “Demokrasi”, “İnsan hakları”, “kaliteli eğitim”, “hukuki işlemlerin kalitesi” ve benzeri öğeler içeren yanıtlar ise “*sosyal, siyasi, kültürel ve hukuki beklentiler*” olarak gruplanmıştır, ortaya çıkan sonuçlar ise tablo 10’da sunulmuştur.

Bu sonuçlara göre, AB üyeliğinden ekonomik beklentiler içinde olanların siyasi ve diğer tür beklentiler içinde olanlardan daha fazla oldukları ortaya çıkmaktadır. 1998 yılında yüzde 45,8 oranında belirlenen ekonomik beklentiler, 2002 yılına gelindiğinde azalmış ve yüzde 38,9’a düşmüştür. Buna paralel olarak kültürel ve siyasi beklentilerde bir artış gözlemlenmiş ve 1998’de yaklaşık yüzde 12 olan oran, 2002 yılında yüzde 18,6’ya çıkmıştır. Bu değişikliği Erder, 2002 yılında AB reform paketinin onaylanması sırasında üyelik meselesinin siyasi gündemde önemli yer tutmasına ve medyada yer alan tartışmalara bağlamaktadır²¹.

Tablo 10. Avrupa Birliği’nden Beklentiler

	Erder 1998		Erder 2002	
	Tüm örneklem (Yüzde)	Üyelğe evet oyu verecekler (Yüzde)	Tüm örneklem (Yüzde)	Üyelğe evet oyu verecekler (Yüzde)
Ekonomik	45.8	72.0	38.9	63.1
Sosyal, kültürel, siyasi ve hukuki	11.4	17.9	18.6	30.8
Türkiye’nin uluslararası prestiji artar	3.7	5.8	5.8	9.6
Diğer	2.1	3.3	1.5	2.5
Cevap Yok	3.6	5.6	1.8	3.0

Kaynak: Erder 2002.

Not: Birden fazla cevap verildiği için toplamlar 100’den fazladır.

Temel olarak ortaya çıkan sonuç, Türk kamuoyunun AB üyeliğini belirli bir fayda beklentisi içinde desteklediği ve bu faydanın daha çok ekonomik temelli görüldüğüdür. AB’ye üyeliğin Türkiye’ye faydalı olacağını düşünenlerin oranındaki düşüşün sebebi hakkında ise farklı yorumlar getirmek mümkündür. İlk akla gelen neden, AB hakkındaki tüm diğer olumlu göstergelerdeki düşüş ile

²⁰ Necat, Erder, Türkiye’de Siyasi Partilerin Yandaş/Seçmen Profili (1994.2002), İstanbul: TÜSES yayınları, 2002, s. 36-37.

²¹ Ibid., s. 37.

ilişkili olarak Türk kamuoyunun üyelik süreci uzadıkça AB üyeliğine olan desteğinin azaldığı olmaktadır.

Bu noktada “destek” konusunda bir parantez açmak ve bu kavramın kavramsal gelişimine bakmak anlamlı olacaktır.

Destek Kavramındaki Farklılıklar: Yaygın ve Özel Destek

David Easton'un geliştirdiği kavramsal çerçeveye göre, “destek” kavramı iki farklı biçimde oluşabilir: yaygın veya özel destek. Easton'a göre, en basit şekliyle ele alacak olursak, yaygın destek genel bir değerlendirme sonucu ortaya çıkarken, özel destek ise belirli bir sonuca, çıktıya yönelik değerlendirme sonucu ortaya çıkan desteği ifade eder.²² Bir toplumun üyeleri, eğer siyasi otoriteleri belirli bir sonuç ve çıktıları yerine getirecekleri düşüncesi ile desteklemektelerse bu, özel destek olarak tanımlanmaktadır. Yaygın destek ise belirli bir sonuca yönelik olmaksızın, belirli bir anlama yönelmektedir. Kişi eğer bir kurum veya fikri ne yaptığından dolayı değil, o kurum veya fikir belirli bir anlamı temsil ettiği için destekliyorsa, bu yaygın destek olarak nitelenmektedir.²³

Niedermayer ve Westle, Easton'un destek kavramlarının Avrupa bütünleşmesine uyarlanmasını detaylıca inceledikten sonra, değer ve ideal anlam yüklemelerine dayanan yaygın desteğin kısa zaman içinde iniş çıkışlar göstermediğini, ancak fayda-zarar hesaplamasına ve çıkar temeline dayanan özel desteğin istikrarlı olmadığını ve kısa dönemde iniş çıkışlar gösterebileceğini savunmuşlardır.²⁴

Bu çerçevede, Türk kamuoyunun AB üyeliğine bir ideal ve değerler bütününden çok getireceği faydaların beklentisi içinde bakmasından dolayı Türk kamuoyunun üyeliğe olan desteği daha çok özel destek karakteristikleri taşımaktadır. Bu da dönemselsel olarak gözlemlenen iniş ve çıkışların ve kamuoyunun desteğinin en ufak pürüzde bile dalgalanmasının açıklanmasına yardımcı olacaktır.

Türk Halkı Ne İstemiyor?: AB ve Korkular

Türk kamuoyunun AB üyeliğinden beklentilerinin yüksek olduğu ve bu beklentilerin daha çok ekonomik temelli olduğu daha önce tartışılmıştı. Ancak eğer bireyler üyeliğe bir fayda-zarar ilişkisi içinde bakıyorlar ve özel destek

²² David Easton, *A framework for Political Analysis*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1975.

²³ Ibid. S. 437-444.

²⁴ Oskar Niedermayer ve Bettina Westle, “A Typology of Orientations”, Oskar Niedermayer ve Richard Sinnott (der.), *Public Opinion and Internationalized Governance*, Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 49.

sunuyorlarsa, bu durum aynı zamanda olmasını istemedikleri belirli koşullar olduğu anlamına gelir. AvroBarometre bünyesinde katılımcılara çeşitli aralıklarla Avrupa Birliği ile ilgili hangi konularda korku duydukları sorulmuş ve Türkiye kamuoyu diğer Avrupa kamuoylarından bu noktada ciddi farklılıklar göstermiştir.

Tablo 11. AB Üyeligi ve Korkular

Soru: Bazı insanların, Avrupalı Kurumlar ve Avrupa Birliği ile ilgili bazı korkuları olduğunu düşünüyoruz. Size bu korkulardan bazılarını okuyacağım. Avrupa Birliği ile ilgili okuyacaklarımdan halen korku duyup duymadığınızı öğrenebilir miyim? (korku duyanların yüzdesi)

	Dilimizin terk edilmesi		Türk Lirası'nın sonu		Ulusal kimlik ve kültürün kaybı	
	Türkiye (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)	Türkiye (Yüzde)	Aday ülkeler (Yüzde)
Sonbahar 2002 CCEB 2002	59	39	53	44	50	34
İlkbahar 2003 CCEB 2003.2	51	35	48	42	46	30
Sonbahar 2003 CCEB 2003.4	53	35	50	44	51	32
İlkbahar 2004 EB 61	53	35	49	33	49	44
Sonbahar 2004 EB 62	59	41	57	47	52	38
İlkbahar 2005 EB 63	62	43	54	46	58	43
Sonbahar 2005 EB 64	52	39	49	43	51	39
İlkbahar 2006 EB 65	Sorulmadı	Sorulmadı	50	42	50	39

Not: *Aday ülkeler*: Türkiye dâhil aday 13 ülke ortalaması; 2004 yılı ilkbaharından itibaren *Aday ülkeler*: Türkiye dahil 3 aday ülke, sonbahar 2004'den itibaren *Aday ülkeler*: Türkiye dahil 4 aday ülke ortalaması (Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Hırvatistan), gösterir.

Türk kamuoyunun korkuları temel olarak kimlik ve egemenlik üzerine kuruluyken diğer aday ülkelerde temel korkular daha çok çiftçilerin sorunları ve benzeri ekonomik konular etrafında yoğunlaşmaktadır. Türk kamuoyu ulusal kimlik ve kültürün kaybolmasından yüzde 50 ortalama ile en çok korkan topluluğu teşkil ederken aday ülkelerin ortalaması yüzde 30 ile yüzde 45 arasında yer almaktadır. Türk kamuoyunda ortalama her 2 kişiden biri AB ile ilgili ulusal kimlik ve kültürün kaybindan korkmaktadır. Yakın veya orta vadede Avrupa Birliği para birimi olan Avro'ya geçişin gündemde dahi olmamasına rağmen, Türk kamuoyu bu konuda da endişelenmekte ve gene ortalama yüzde 50 oranında Türk Lirası'nın sonundan korktuğunu belirtmektedir. Ancak diğer

aday ülkeler ile farklılığın en çok yaşandığı alan ise dilin kullanımı alanında olmaktadır. Örnek olarak ilkbahar 2005 çalışmasında (EB 63), Türk katılımcıların yüzde 62'si Türkçenin kaybolmasından korktuklarını söylerken, aday ülkeler ortalaması bu oranın neredeyse 20 puan altında çıkmıştır (yüzde 43).

Türk kamuoyunun ulusal kültür, kimlik, dil ve ulusal para biriminin kaybından bu kadar korkması, Avrupa Birliği'ni ulusal değerlerine ve egemenliğine bir tehdit olarak algıladığının önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu tehdit algısı, Lauren McLaren'in birey düzeyinde istatistikî olarak gösterdiği üzere Avrupa Birliği ve Avrupa bütünleşmesi hakkındaki tutum ve davranışların en temel belirleyicilerinden biridir.²⁵ Ulusal kimlik ve egemenliğinin AB tarafından tehdit edildiği algısına sahip olan bireylerin, Avrupa bütünleşmesine en sert ve şüpheci yaklaşıma sahip olduğu, farklı ülke analizlerinde de ortaya konmuştur.²⁶ Türk kamuoyunda bu tehdit algısı diğer aday ülkelere nazaran çok daha kuvvetli olduğundan bu konularla ilgili ulusal veya Avrupa düzeyinde atılacak her hangi bir adımın dikkatli bir şekilde planlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Türk kamuoyunun ulusal egemenlik ve ulusal kültür konusunda Avrupa'ya karşı olan korkusu, Sorensen'in geliştirmekte olduğu Avrupa şüpheciligi sınıflandırmasına göre *egemenlik-temelli* şüphecilik özelliklerine uymaktadır.²⁷ Buna göre, belirli toplumlar, Avrupa Birliği'ne ve politikalarına genel olarak karşı çıkmazlar ve hatta faydalı olduğunu düşünürler, ancak AB'nin karar ve uygulamaları belirli egemenlik haklarına etki etmeye başlarsa o zaman bireyler Avrupa karşıtlığına doğru kayarlar. Bu durumda Türk kamuoyunda AB karşıtlığı konusunda yapılacak daha derinlemesine incelemelerde, bu egemenlik temelli şüpheciliğin de göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma ile Türk kamuoyunun genel olarak Avrupa ve Avrupa Birliği'ne, özel olarak Avrupa Birliği üyeliğine karşı olan tutum ve düşüncelerinin temel özellikleri ve bu özelliklerin zaman içerisindeki değişimleri ortaya konulmaya çalışıldı.

İncelenen tüm tabloların ortak olarak işaret ettiği nokta, Türk kamuoyunun Avrupa konusundaki görüşlerinde sert hareketlerin olduğu ve istikrarın bulunmadığıdır. Bu dalgalanmaların sebep ve etkilerinin sosyal bilimciler tarafından derinlemesine araştırılmasına ihtiyaç vardır.

²⁵ McLaren, *Identity, Interests*; McLaren, *Explaining mass level*.

²⁶ Carey, *Undivided loyalties*; McLaren, *Explaining mass level*.

²⁷ Catharina Sorensen, *Love me, love me not...A typology of public Euroscepticism*, SEI working paper no 101, Sussex European Institute, Brighton:University of Sussex, 2008.

Ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, Türk kamuoyunun Avrupa Birliği hakkında bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olduğudur. Hem aday ülkeler hem üye ülkeler arasında en düşük öznel bilgi sahibi olan Türk kamuoyu, buna ek olarak aynı zamanda en yüksek beklenti oranlarından birine sahip gözükmektedir. Bu düşük bilgi oranı ve yüksek beklenti düzeyi yakın vadede ciddi dalgalanma potansiyelini içinde barındırmaktadır. Buna, Türk kamuoyunun kendini Avrupalı olarak tanımlamasında görülen yabancılaşma duygusunu da eklersek, Avrupa Birliği hakkındaki olumlu tutum ve düşüncelerin en ufak hayal kırıklığı veya sorun yaşanması durumunda çok kolay bir biçimde aleyhe dönme ihtimali bulunmaktadır.

Son beş yıllık tablo incelendiğinde Türk bilgi düzeyinin sabit seyrediyor olması, mevcut iletişim ve bilgilendirme stratejilerinin amaçlarına yeterince ulaşamadığına işaret etmektedir. Yaşanabilecek radikal dalgalanmaların önlenmesi ve olası hayal kırıklıklarının önüne geçilmesi için hem Avrupa Birliği hem de Türk karar vericileri tarafından mevcut iletişim ve bilgilendirme stratejilerinin gözden geçirilmesi ve kapsamlı ve geniş kitleleri hedefleyen yeni nesil stratejilerin uygulanması gerekmektedir.

Bu çalışma, AvroBarometre verilerinin zaman içinde gelişimini bir araya getirmek, Türk kamuoyunun Avrupa'ya bakışının temel hatlarını ortaya çıkarmak ve Avrupa bütünleşmesi ve kamuoyu arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli çalışmaların bulguları ile Türk kamuoyunun özelliklerini karşılaştırmak sureti ile Türkiye'de Avrupa Birliği hakkında mevcut kamuoyu çalışmalarına bir katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Bu noktadan sonra yapılacak çalışmalar, bireylerin Avrupa Birliği konusundaki tutum ve davranışlarının temel belirleyici etkenleri hakkında farklı istatistikî metotlar kullanılarak daha derinlemesine analizler yapılmalı ve birey düzeyinde Avrupa'ya bakışın ve Avrupa Birliği'ne karşı tutumların zaman içinde nasıl değiştiği ve hangi faktörlerden etkilendiğini ortaya çıkarmayı hedeflemelidir. Türkiye'de Avrupa Birliği hakkında yapılan kamuoyu çalışmaları son zamanlarda büyük bir atılım içerisine girmiş bulunmakta ve bu konunun önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak veri toplama ve paylaşma konusunda hala çok büyük eksiklikler bulunmakta ve bu konuda çalışmak isteyen araştırmacılar Avrupalı meslektaşlarına nazaran çok daha kısıtlı verilerle çalışmak durumunda kalmaktadır. Bu sebeple, Türk kamuoyu hakkında daha fazla veri toplanmasına ve toplanılan verilerin daha geniş bir kitle ile paylaşılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği çok geniş ve kapsamlı bir süreç olduğundan bu süreçte Türk kamuoyunun rızası, desteği ve katılımı hayati bir önem taşımaktadır. Bu sebepten dolayı Türk kamuoyunun genel tutum ve düşünceleri dikkatle izlenmeye devam edilmeli ve her aşamada gerekli bilgilendirmeler yapılmalıdır. Kamuoyunda gerekli olumlu ortam yaratılmadan atılacak her adım, Avrupa Anayasası taslağı veya Lizbon Antlaşması örneklerinde olduğu gibi başarısızlık riski ile karşı karşıya olacaktır.

Kaynakça

- 101 *Reasons for leaving the EU*, by a group of Anglican clergy and laity, Cambridge: St Matthew Publishing Ltd.
- Agusti Bosch ve Kenneth Newton, "Economic Calculus or Familiarity Breeds Content?", Oskar Niedermayer ve Richard Sinnott (der.), *Public Opinion and Internationalized Governance*, Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 73-104.
- Ali Çarkoğlu, "Societal perceptions of Turkey's EU membership: causes and consequences of support for EU membership", Mehmet Uğur ve Nergis Canefe (der.), *Turkey and European Integration*, Londra ve New York: Routledge, 2004, s. 19-46.
- Ali Çarkoğlu, "Who Wants Full Membership? Characteristics of Turkish Public Support for EU Membership", Special Issue on Turkey and the European Union, *Turkish Studies*, Cilt 4, No1, 2003, s. 171-194.
- Andrew Heywood, *Political Ideologies*, 3rd ed., New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Antonia R. Jiménez ve Ignacio T. Payá, *European Public Opinion and Turkey's Accession: Making Sense of Argument For or Against*, EPIN, European Policy Institutes Network Working Paper no. 16, 2007, http://www.epin.org/new/files/EPIN_WP16_Ruizjimenez_Torreblanca.pdf.
- Burhanettin Duran, "Islamist redefinitions of European and Islamic identities in Turkey", Mehmet Uğur ve Nergis Canefe (der.), *Turkey and European Integration*, Londra ve New York: Routledge, 2004, s. 125-146.
- Catharina Sorensen, *Love me, love me not...A typology of public Euroscepticism*, SEI working paper no. 101, Sussex European Institute, Brighton: University of Sussex, 2008.
- David Easton, *A framework for Political Analysis*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1975.
- Effie Fokas, "The Islamist movement and Turkey-EU relations" Mehmet Uğur ve Nergis Canefe (der.), *Turkey and European Integration*, Londra ve New York: Routledge, 2004, s. 147-170.
- Joseph I. Janssen, "Postmaterialism, cognitive mobilization and public support for European integration", *British Journal of Political Science*, Cilt 21, No 4, 1991, s. 443-468.
- Katinka Barysch, *What Europeans think about Turkey and Why?* Centre for European Reform Briefing Paper, 2007, www.cer.org.uk.
- Lauren McLaren, "Explaining Mass-Level Euroscepticism: Identity, interests, and institutional distrust", *Acta Politica*, Cilt 42, No 2, 2007, s. 233-251.
- Lauren McLaren, "Public Support for the European Union; Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat?", *The Journal of Politics*, Cilt 64, No 2, 2002, s. 551-566.
- Lauren McLaren, *Identity, interests and attitudes to European integration*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.
- Liesbeth Hooghe ve Gary Marks, "Does Identity or economic rationality drive public opinion on European integration?" *PS: Political Science & Politics*, Cilt 37, No 3, 2004, s. 415-420.
- Matthew Gabel, "Public support for European integration: an empirical test of five theories", *Journal of Politics*, Cilt 60, No 2, 1998, s. 333-354.
- Necat Erder, *Türkiye'de Siyasi Partilerin Yandaş/Seçmen Profili (1994-2002)*, İstanbul: TÜSES yayınları, 2002.
- Oskar Niedermayer ve Bettina Westle, "A Typology of Orientations", Oskar Niedermayer ve Richard Sinnott (der.), *Public Opinion and Internationalized Governance*, Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 33-51.
- Özgehan Şenyuva, "Turkish public opinion and European Union membership: The state of the art in public opinion studies in Turkey", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt 11, No 1, Bahar 2006, s. 19-32.
- Özgehan Şenyuva, *Public Support for European Integration and Public Support for Turkish Membership*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2008.
- Sean Carey, "Undivided Loyalties. Is National Identity an Obstacle to European Integration?", *European Union Politics*, Cilt 3, No 4, 2002, s. 387-413.

Timoth G. Ash, "Is Britain European?", *International Affairs*, Cilt 77, No 1, 2001, s. 1-13.

Umut Özkırıklı, *Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2008.

AvroBarometre Raporları (Ulusal ve Global raporlar)

EuroBarometer 55, İlkbahar 2001, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb55/eb55_en.htm

EuroBarometer 56, Sonbahar 2001, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb56/eb56_en.htm

Eurobarometer 57, İlkbahar 2002, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb57/eb57_en.htm

EuroBarometer 58, Sonbahar 2002, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb58/eb58_en.htm

EuroBarometer 59, İlkbahar 2003, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb59/eb59_en.htm

EuroBarometer 60, Sonbahar 2003, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb60/eb60_en.htm

EuroBarometer 61, İlkbahar 2004, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb61/eb61_en.htm

EuroBarometer 62, Sonbahar 2004, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb62/eb62_en.htm

EuroBarometer 63, İlkbahar 2005, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_en.htm

EuroBarometer 64, Sonbahar 2005, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb64/eb64_en.htm

EuroBarometer 65, İlkbahar 2006, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb65/eb65_en.htm

EuroBarometer 66, Sonbahar 2006, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.htm

EuroBarometer 67, İlkbahar 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb67/eb67_en.htm

EuroBarometer 68, Sonbahar 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb68/eb68_en.htm

EuroBarometer 69, İlkbahar 2008, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_en.htm

Aday Ülke AvroBarometre Raporları

CCEB 2001, Sonbahar 2001, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2001/cceb20011_en.pdf

CCEB 2002, Sonbahar 2002, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2002/cceb_2002_en.pdf

CCEB 2003.2, İlkbahar 2003,

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2003/2003.2_full_report_final.pdf

CCEB 2003.4, Sonbahar 2003,

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2003/cceb2003.4_full_report.pdf

CCEB 2004.1, İlkbahar 2004,

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2004/cceb_2004.1_highlights.pdf

Summary

The role and importance of the public opinion in European affairs is increasing over time. Especially in regards to the enlargement, the general attitudes of the citizens both at member and candidate countries have become more important following the big bang enlargement of the European Union in 2004. The recent rejections of the European Constitution and the Lisbon treaty have brought about discussions about the role and influence of the European elite. This matter is also valid for Turkey, which is negotiating for full membership to the EU. Up until recent times, the EU membership was handled as a technical and sophisticated matter, which is far from the capacity of the average citizen. However, as the changes and reforms required for EU membership started to influence the everyday lives of citizens, their involvement and support for membership becomes crucial. Considering the wide opposition to Turkey's accession in different European countries, the support and commitment of the Turkish public opinion to the EU membership is extremely important.

While the major academic studies dealing with Turkey-EU relations focus on the economic, legal and political dimensions of the issue, in the recent years the number of reserach dealing with public opinion has increased. The availability of EuroBarometer data, despite its shortcomings, made it possible for researchers to produce analysis of Turkish public attitudes. This study aims at outlining the main contours of Turkish public opinion towards the European Union and its changes over time. Thus, it uses the EuroBarometer data on between 2001-2008 and draws the main trends on different aspects of Turkish public attitudes towards the EU in general and European identity in particular.

The analysis indicate that the support for Turkey's full membership to the EU is in a decline over time. Turkish citizens becoming more sceptic over Turkey's entry into the EU, and their opinions tend to be very sensitive to the ups and downs of Turkey's relations with the EU. Over the time under question, certain major fluctuations are also observed. When other dimensions of Turkish-European relations are examined, it appears that majority of Turks tend not to trust the European Union in general, accompanied with a serious lack of knowledge about the EU institutions and policies. This lack of knowledge is significant in terms of the high expectations of Turkish public from membership. While the expectations are mainly utilitarian in nature, there is also a serious perception of threat to the Turkish culture, language and identity emerging from EU membership. In terms of European identity and sense of belonging, a significant part of Turkish public positions themselves outside of Europe, and tend to identify themselves dominantly with national identity only.

The major characteristics of Turkish public attitudes toward Europe and European Union fit into the specific support based on cost-benefit calculations rather than the diffuse support based on values and principles. This characteristic accompanied with the threat perception to the national identity is resulting major fluctuations over time and sensitivities of the public to each and every development in Turkey-EU relations.

This study deals mainly with identifying the main trends regarding the Turkish attitudes towards Europe. It also deals with the issues of trust, European image, sense of belonging and self identification as well as the expectations and fears from membership to the EU. While outlining the major contours and changes over time under question, it also emphasizes the need for future research and statistical analysis on the causes and determinants of the attitudes and the changes observed.